

Antal Zsuzsanna

Nyugat-Dunántúl régió

Szociális Helyzetének elemzése

A régió fő jellemzői szociális szempontból

Annak ellenére, hogy a régió a 90-es években, elsősorban a komoly külföldi tőkebeáramlásnak köszönhetően, kedvező gazdasági helyzetet és magas GDP-t tudhatott magáénak, az új évtized régi és új problémákat hozott magával. A kedvező gazdasági paraméterek nem jelentik automatikusan a társadalmi-szociális infrastruktúra fejlettségét. Éppen ellenkezőleg, országos összehasonlításban is Nyugat-Dunántúl régió szociális ellátórendszere alulfejlett és hiányos. A **társadalmi infrastruktúra kiépítetlensége** szorosan összefügg a régió aprófalvas településszerkezetével, a régió belüli jelentős egyenlőtlenségekkel – belső periferiájának kialakulásával, az önkormányzati gazdálkodás ellentmondásaival, valamint a betelepülő vállalatok szociális felelősségvállalásának hiányával.

A szegénység és kirekesztettség által leginkább veszélyeztetettek a régióban:

- a makroadatok által elfedett problémás mikrotérségek és rétegek
- a kisvárosias-aprófalvas kistérségek, zsáktelepülések
- különösen a kistépülésen élő, gyesről, gyedről visszatérő nő munkavállalók
- az országos átlagnál alacsonyabb nyugdíjból élők

- a jellemzően alacsony hozzáadott értékű termelést folytató multinacionális cégek által foglalkoztatott, jelentős számú betanított munkás.

A szociális és gyermekjóléti ellátások „válaszai”:

- kiépületlen ellátások még a jobb mutatójú térségekben is
 - a meglévő ellátások kapacitáshiánya a hátrányos helyzetű kistérségekben
 - a hiányzó kisvárosok hiányzó szakellátásai (mely hiány miatt alap-és szakellátás kölcsönösen feszíti egymást)
 - kevés bentlakásos férőhely idősek ápolására, gondozására
- gyermekek napközbeni ellátásának hiánya.
- társulások Zalában, egyszemélyes „intézmények” Vasban
 - kiépült falugondnoki szolgálat a régióban, szociális földprogram Zalában
 - kevés a fogyatékkal élőket ellátó intézményi férőhely.

A kedvezőtlen demográfiai folyamatok, a csökkenő és drasztikusan alacsony születésszám, az elöregedő népesség új elvárásokat támaszt mind a gazdaság, mind a társadalompolitika számára.

A fejlődési problémák komplex és összehangolt fejlesztési programokat követelnek, amelyek a gazdaságpolitika, a regionális politika, a foglalkoztatáspolitikai és a szociálpolitika szoros együttműködését feltételezik. Az emberi és közösségi erőforrások megerősítése interszektor-igényes, amelyben kiemelt szerepet kell hogy kapjon a helyi fejlesztések koncentrált támogatása, a partnerség ösztönzése és a helyi innováció előmozdítása. A szociális ellátórendszer számára pedig különösen fontos a közösségi alapú szolgáltatások bővítése, a szociális igazgatás kompetenciaszintjeinek korrigálása, a szakemberek képzése, továbbképzése. Bővíteni szükséges azt a regionális tudásbázist, amely csökkentheti az egyre égetőbb regionális és területi egyenlőtlenségeket. A jelen helyzetelemzés célja, hogy elindítsa ezt a gondolkodási folyamatot, és feltárjon olyan regionális és területi folyamatokat, trendeket és dinamikákat, amelyekről eddig keveset tudtunk.

Társadalmi-gazdasági helyzetkép

Földrajzi helyzet, Településszerkezet

Nyugat-Dunántúl régió Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyéket foglalja magában. A régió területe 11 209 km², mely alapján a kisebb régiók közé tartozik. A 2003. év eleji állapot szerint lakossága 1 004 328 fő. Népsűrűsége 89 fő/ km².

A 2001.évi népszámlálás adatai szerint a régió lakónépességének 56%-a él városokban és 44%-a községekben, de az egy községre jutó átlagos lélekszám nem éri el az 1000 főt. Az aprófalvas térségeket jellemző tünetegyüttes kistérségi szinten jelentős problémákat jelez, s azt is szükséges hangsúlyozni, hogy a problématípus Győr-Moson-Sopron megyében – ahol 150-hez közelít a 2000 lélekszám alatti települések száma – éppúgy előfordul, mint Vas és Zala megyében, hiszen a régió egészére jellemző a kisvárosias, aprófalvas településszerkezet.

Demográfiai helyzet

A népsűrűség folyamatosan csökken, jelenleg mindössze 88,9 fő/négyzetkilométer. Az ország összes településének mintegy ötöde található a régióban. 2003-ban a régió mindhárom megyéjében emelkedett a népesség száma, de ezt nagyobb részben a 2002-2003-as évben lezajlott település-odacsatolások okozták. (Veszprém megyéből két ütemben 7 települést csatoltak Győr-Moson-Sopron megyéhez.)

1990-2001 között a 21 kistérség mindegyikében negatív előjelű a természetes szaporodás. A természetes fogyás viszonylag alacsony a Győri, a Mosonmagyaróvári, a Körmendi kistérségben, a legnagyobb pedig általában a hátrányos helyzetű kistérségekben: az Őriszentpéteri (-11,4), a Letenyei (-10,1), és Vasvári (-8,4) kistérségben.

Lakáshelyzet

2001-ben a népszámlálási adatok szerint a régióban a lakások és lakott üdülők száma együtt 385 559 volt. A lakások mennyiségi és minőségi mutatói jók.

A régióban a legtöbben 2 fős háztartásban élnek (28,1%), az 5 vagy több fős együttélés a leghátrányosabb kistérségek jellemzője, a régióban a Téti (13,2), Pannonhalmi (13,8), Vasvári (12,0), Letenyei (14,0) és Óriszentpéteri (12,7) kistérségeké. Ez egy valószínűleg elszegényedés okozta életstratégiát feltételez.

A kiemelkedően jó helyzetben lévő kistérségekben, így a Győri (25,3%), a Sopron-Fertődi (24,3%) és a Keszthely-Hévízi (26,3%) kistérségben kiugróan magas az egyszemélyes háztartások száma, amit valószínűleg a jó anyagi körülmények között élő, 20-30 év közötti, egyedül álló fiatalok aránya emel meg. A kiemelkedően hátrányos helyzetű kistérségekre, mint az Óriszentpéteri (26,9%) és Vasvári (27,1%) ugyancsak jellemző az egyszemélyes háztartások magas száma, de egészen más okokból. E kistérségek előregedő aprófalvaiból a munkalehetőség hiánya miatt elvándorolnak a munkaképes korúak. Az egyszemélyes háztartások számát tehát az egyedül élő nyugdíjas korú népesség emeli meg.

Komfort nélküli lakások – nem meglepő módon – a Téti (17,4), a Pannonhalmi (14,4), a Vasvári (25,0), a Letenyei (19,1), az Óriszentpéteri (19,4), a Lenti (16,2) és Zalaszentgróti (18,7) kistérségekben vannak.

Makrogazdasági folyamatok

Az egy főre jutó GDP nagysága a régiót Közép-Magyarország után második, míg a megyék közt Győr-Moson-Sopront (Budapest után) a második (120), Vast a negyedik (100), Zalát (85) pedig a hatodik helyre sorolja.

A 90-es évek második felétől jelentős külföldi működőtőke-beáramlás következtében a régióban létrejött az ország egyik legiparosodottabb területe. A fejlődés körülbelül 2002-ig töretlen maradt, és szinte egyértelmű sikertörténetként értelmeződött. A fejlődési modellnek azonban ellentmondásai is vannak: a világ gazdasági recesszió idején a nemzetközi tőkekihelyezések nem növekednek, sőt, az intenzív verseny következtében sokszor kerül sor gyárbezárásokra.

A régióban megtelepülő nagy külföldi cégek mintegy 50 000 új munkahelyet teremtettek, és ezáltal a régióban foglalkoztatottak közel 20%-át adják. Mára a szegénység által egyik leginkább veszélyeztetett csoport az alacsony hozzáadott értékű termelést folytató multik által foglalkoztatott, jelentős számú betanított munkás.

A régió szociális helyzetét és a társadalmi kohéziót meghatározó körülmények

Urbanizáció/deruralizáció - dezurbanizáció/ruralizáció

A 2001.évi népszámlálás adatai szerint a régió lakónépességének 56%-a él városokban és 44%-a községekben, de az egy községre jutó átlagos lélekszám nem éri el az 1000 főt. Az egész régióban inkább városhiányról beszélhetünk, sőt vannak kifejezetten városhiányos kistérségek. A régió egészére a kisvárosias, aprófalvas településszerkezet jellemző, ami az egész közigazgatásra, valamint a szociális ellátórendszer kialakulására is rányomja bélyegét.

A Nyugat-Dunántúl állandó külső vándorlási egyenlege pozitív; ez egyébként zömmel Győr-Moson-Sopron megyének és kis részben Vas megyének köszönhető, mivel Zala megye vándorlási egyenlege tartósan negatív, pozitív értéket 2002-ben ért el. Az ide vándorlók többsége fiatal vagy középkorú, családos, és az eseti felmérések szerint zömmel középfokú végzettségű, kisebb számban diplomás. A tapasztalat szerint azok, akik tanulási céllal ideiglenesen vándorolnak el a régióból, többnyire nem jönnek vissza.

Közlekedési adottságok, hozzáférési problémák

A régió négy országgal határos elhelyezkedéséből adódóan a nemzetközi közlekedés szempontjából kiemelt terület. Az úthálózat egyötöde főútvonal. Autópálya (M1-es) 72 km hosszban vezet át a térségen, mely kelet-nyugati irányban fűzi fel a régiót a meghatározó Bécs-Budapest tengelyre. Az észak-déli irányú közlekedési kapcsolatok hiányosak. Bár az ország helyi és helyközi tömegközlekedési hálózata nemzetközi összehasonlításban kielégítőnek mondható, egyes – főként periférikus helyzetű – térségek ellátottsága nem megfelelő. A három megyei közútkezelő adatai alapján a régióban összesen 105 zsáktelepülés található, ebből a legtöbb (63) Zala megyében van.

A népesség egészségügyi helyzete

Nyugat-Dunántúl régió népegészségügyi szempontból általában az országos átlagnál jobb helyzetű. 2001-es népszámlálási adatok szerint a régióban az 1000 lakosra számított természetes szaporodás-fogyás 3,69 fő/1000 lakos volt. Az élve születés 8,69 fő/1000 lakos, mely az országban a legalacsonyabb érték. A régióban a lakosságra számolt haláleset összesen 1238 eset/100 000 lakos. A vezető halálokok sorrendjében – a fő betegségcsoportokat tekintve – a régiók között nincs különbség. A lista élén az egész országban a keringési rendszer betegségei állnak.

A kábítószerbetegek számát tekintve a régióban 10 000 lakosra 3 fő jut, ez az országban a legalacsonyabb érték. A megyék között Vas megye van a legkedvezőbb helyzetben. A születéskor várható élettartam tekintetében a férfiak esetében érdemleges regionális különbségek nem mutathatók ki. A régióban ez az érték 2001-ben 68,9 év. A nők születéskor várható élettartama 77,4 év. Ez az országban a legmagasabb érték.

Iskolázottságra vonatkozó adatok

Az alapvető iskolalátogatási mutatók szerint – ami a nappali tagozaton oktatásban részesülők arányát illeti – a régiós átlagok nem különböznek jelentősen az országotól, bár a megyénkénti szóródás említést érdemel: pl. a 2002/2003-as tanévben 3,7-szerese volt Győr-Moson-Sopron megyében a felsőfokú tanulmányokat végző diákok száma a Vas megyében tanulókéhoz képest (Győr-Moson-Sopron: 10 644 fő, Vas: 2807 fő, Zala: 2317 fő).

Kistérségi különbségeket vizsgálva szembeötlő, hogy az általános iskola első évfolyamát sem elvégző (analfabéta) 10-X korú népesség aránya kiugróan magas a Körmendi (1,1%), az Óriszentpéteri (1,2%), a Keszthely-Hévízi (1,6%) és a Letenyei (1,4%) kistérségekben.

Ha a nyolc osztály el nem végzettek számát vizsgáljuk a 7 éves és idősebb népességből, a legrosszabb adatokkal a Téti (24%), Óriszentpéteri (24%), Vasvári (25%), Letenyei (28,1%) és Zalaszentgróti (24,7%) kistérségek rendelkeznek.

A régióban a középfokú oktatás intézményhálózata 107 középiskolából (gimnázium, szakközépiskola), 47 szakmunkásképzőből és 5 középfokú szakiskolából áll. Az intézménytípusok közti merev határok mindazonáltal jelentősen oldódtak az utóbbi évtizedben, reflektálva elsősorban a kereslet számottevő átrendeződésére.

Kistérségi szinten alacsony az érettségizettek aránya a Pannonhalmai (14,9%), a Téti (14,3%), az Óriszentpéteri (14,9%) és a Letenyei (12,1%) kistérségekben.

Diplomások legkisebb arányban a Téti (4,6%), az Óriszentpéteri (5,1%), a Vasvári (4,3%)a Letenyei (3,8%) kistérségekben élnek.

Az iskolarendszeren kívüli képzésnek ma már számos formája létezik a régióban is. A szakképzést folytató intézmények listája meglehetősen hosszú: Zala megyében 46, Vas megyében 38, Győr-Moson-Sopron megyében 69 (összesen 153). (Lásd még: Munkaügyi Központok, REMEK, Vállalkozói Központok.)

Foglalkoztatottsági helyzet

A régión belül legnagyobb az aktivitás Vas megyében (2001-ben aktív a kereső népességen belül 42,8%), a legkisebb Zalában (39,5%). Kistérségi szinten a legnagyobb aktivitás a Körmendi (44%), Sárvári (44,2%) és Szombathelyi (45%) kistérségben tapasztalható, a legkisebb a Lenti (37,8%) és Letenyei (33,5%) kistérségekben. Győr-Moson-Sopron megye kistérségi adatai szerint megyén belül a legnagyobb aktivitás a Győri kistérségben van (43,6%), a legkisebb a Tétiben (37,2%). A trendek és az előrejelzések szerint a népesség gazdasági aktivitása a közeljövőben kissé emelkedni fog a régióban.

A foglalkoztatottak nemek és életkor szerinti megoszlásának adatai azt mutatják, hogy a 30-39 év közötti foglalkoztatottak aránya a legmagasabb (78,1). A nők aránya a 40-59 éves korú foglalkoztatottak között a legnagyobb: 47,3%. Ha az életkor szerinti megoszlást nézzük, az egyik legszembetűnőbb adat, hogy a 60 év felettiek foglalkoztatása az 1%-ot sem éri el a Pannonhalmai, Téti, Vasvári és Letenyei kistérségekben, ellentétben mondjuk a Győri kistérséggel (3%), vagy a Szombathelyivel (3,2%).

Kereseti átlagok tekintetében a régiók közt Nyugat-Dunántúl a harmadik, a megyék közt Győr-Moson-Sopron megye a negyedik, Vas megye a kilencedik, Zala megye a tizenhatodik helyet foglalja el. A nők átlagkeresete 13-20 ezer forinttal kevesebb, mint a férfiaké. Ezek az adatok a GDP-adatokkal összevetve meglepő helyzetet tárnak fel.

A régióban az együttes munkanélküliségi ráta soha nem érte el a kritikus 10%-os szintet. A régión belül minden évben Zala megyében volt a legmagasabb a munkanélküliség. A legalacsonyabb a ráta a soproni kirendeltségben, 3,1%, ezzel szemben megközelíti a 10%-ot a Letenyei kistérségben. A különbség tehát több mint háromszoros. Alacsony még a ráta a mosonmagyaróvári, szombathelyi, a sárvári és a csornai kirendeltségek területén, mindenhol 5 % alatti. Ezzel szemben 8% feletti a Letenyei mellett a Nagykanizsai, a Zalaszentgróti és a Vasvári kistérségekben. (A munkaügyi kirendeltségek lehatárolása nem mindig egyezik meg a statisztikai lehatárolásokkal).

Zala és Vas megyében az aprófalvas településszerkezet hátrányát a munkanélküliségi helyzet is jól prezentálja. Zala megye minden részén, Vas megyében kiemelkedően az Őrség területén beszélhetünk 10% feletti munkanélküli rátáról.

Kirekesztődés

SZEGÉNYSÉG, TARTÓS ÉS MÉLYSZEGÉNYSÉG A RÉGIÓBAN

Nyugat-Dunántúl régió háztartásainak 21%-a él a hat különböző típusú szegénység egyikében (jövedelme, kiadása, lakása, lakáskomfortja, fogyasztása vagy szubjektív érzete alapján), 7,7% két típusú szegénységben, további 5% halmozott, három vagy annál több típusú szegénységben.

A régióban legjellemzőbb az országos átlag feletti kiadási szegénység, valamint az országostól valamennyire elmaradó, mégis magas arányú fogyasztási szegénység. Mindez arra utal, hogy bár a régió gazdasági termelőképessége meghaladja az országos átlagot, ez a gazdaságilag kedvező helyzet vélhetően a régión belül érvényesülő jövedelmi egyenlőtlenségek, részben pedig a magas fogyasztói árak és magas megélhetési költségek miatt mégsem eredményez sokkal alacsonyabb szegénységi arányt. A régióban minden tizedik háztartás él jóval

kevesebből, mint amit a megélhetéshez szükségesnek tartana; 8%-a, azaz 28 300 háztartás él substandard lakásban vagy lepusztult lakókörnyezetben, és 12,6%-a azaz 44 800 háztartás költi el jövedelmének több mint 45%-át élelmiszerre.

Különböző szegénységi arányok megoszlása a régióban, 2001-ben

terület	Jövedelmi szegénység	Kiadási szegény	Lakáskomfort szegény	Fogyasztási szegény	Lakás szegény	Szubjektív szegény
Nyugat-Dunántúl	6,2	9,6	6,9	12,6	8,0	10,9
Magyarország	7,5	9,4	10,0	13,3	11,6	11,4

Forrás: KSH 2001

Segélyezés

A nyugat-dunántúli régiós adatok – az országos adatokhoz hasonlóan – egyértelműen arról tanúskodnak, hogy az elmúlt öt évben a segélyezés visszafejlődése indult el. A segélyezési rendszer decentralizált jellege nagyon eltérő terheket ró a különböző településekre, a régióban is nagyon komoly különbségek, egyenlőtlenségek vannak a segélyezett háztartások aránya tekintetében. Gősfán például a településen élő háztartások több mint fele (58%) részesül valamilyen segélyben, de 50% feletti az arány Egerváron (55%), és Lakhegyen (53%) is. A szociális normatíva felhasználása tekintetében is jelentős problémákat fednek fel a KSH-adatok. A felmérésbe bevont települések döntő többségében vagy a szociális normatíva elégtelensége, az igényekhez képesti alulfinanszírozottsága látszik, vagy pedig az, hogy a szociális normatíva egyéb, nem segély célú felhasználása történik. Azokon a kistelepüléseken, ahol magas a segélyezett aránya, 5 településből 4-ben a szociális normatíva alatti ellátások a jellemzőek. A nagyvárosok esetében vegyesebb a kép: Győr arányosan (ellátások a szociális normatíva %-ában: 98,9%), Szombathely (85,1%), Zalaegerszeg (88,1%) 'alulsegélyez', Sopron (128,1%) és Keszthely (117,9%) azonban a normatíván felüli forrásokat von be a segélyezésbe.

Idősek szegénysége

A régióban az idősek szegénységét az alábbi kockázati tényezők növelik:

- Magas az idős emberek aránya.

- Alacsony az öregségi és öregségi jellegű nyugdíjak összege, aminek oka, hogy korábban sokan dolgoztak termelőszövetkezetekben, az átlagosnál magasabb volt a textilipari dolgozók aránya, és az iparban foglalkoztatottak között magas volt az alacsony bérű segédmunkások és betanított munkások aránya.
- Egyszemélyes háztartásban élő idősök alkotják a 70 éven felüliek több mint 50%-át.
- Az idős emberek az aprófalvakban élnek nagyobb arányban, mint a városokban. Az elöregedés legnagyobb százalékban (2001-es adatok alapján) a következő kistérségeket érinti: Téti (60 év felettiek aránya: 23,1%), Óriszentpéteri (28, 2%), Vasvári (23,9%), Letenyei (25,1%), Lenti (25,4%).
- A régióban élő idősök jövedelme alig több, mint a létminimum. Az öregségi nyugdíj összegét tekintve (régiós átlag: 38 945 Ft) Nyugat-Dunántúlt négy régió előzi meg. A korbetöltött rokkantsági nyugdíj (38 100 Ft) és a korhatár alatti rokkantsági nyugdíj (32 280 Ft) esetében is ötödik helyen áll is a nyugat-dunántúli régió.

Gyermekszegénység

A nyugat-dunántúli régióban az 1989-es évhez képest a veszélyeztetett kiskorúak száma több mint 17-szeresére nőtt, a veszélyeztetett családok száma közel 16-szorosára. A gyermekes családok számára az egyik legnagyobb probléma, hogy a gyermekek számával növekednek a kiadások (lakásfenntartási, ruháztatási, látens kiadások stb). A gyermekszegénységi kockázat kiugróan magas a háztartásfő munkanélkülisége, a roma származás, a hátrányos helyzetű aprófalvakban élés, valamint magas gyermekszám esetén.

A régión belül az egyes önkormányzatok eltérő mértékben fordítanak gondot a gyermekjóléti, gyermekvédelmi ügyekre, s különbözők e téren a prioritások is. A Zala megyei települések a legaktívabbak, 95%-ukban készült átfogó értékelés, és 71%-uban a képviselőtestület meg is tárgyalta azt. Vas megyében ehhez képest az arány sokkal alacsonyabb, mindössze a települések 65%-a készített átfogó értékelést, s csupán 8%-ának van települési gyermekvédelmi koncepciója.

Gyermekek veszélyeztetettsége

A régióban közel 7000 olyan család van, ahol veszélyeztetettnek nyilvánított kiskorú él. Ez azt is jelenti, hogy Győr-Moson-Sopron megyében a gyermekek 6,18%-a, Vas megyében 10%-a, és Zala megyében 5%-a van veszélyeztetettnek nyilvánítva.

A régió egészében 13 709 gyermeket tartanak nyilván veszélyeztetettként a gyámhivatalok, a védelembe vett gyermekek, illetve kiskorúak száma 1100. A fenti adatok arról árulkodnak, hogy a veszélyeztetettség meghatározó tényezője a szegénység: Vas megyében a veszélyeztetett gyermekek 79%-a, Győr-Moson-Sopron megyében 60%-a anyagi körülmények miatt kerül a gyámhatóság látókörébe. Zala megyében a veszélyeztetett gyermekek 40%-a környezeti okokból kerül a regiszterbe. Zala megyében a védelembe vett gyermekek száma és aránya közel kétszerese a Vas megyeinek – miközben a veszélyeztetett gyermekek tekintetében az arány éppen fordított, ami arra utal, hogy Zala megyében a gyermekek nem veszélyeztetettként jelennek meg, hanem már védelembe veszik őket. A védelembe vétel okai között Győr-Moson-Sopron megyében a környezeti tényezők, Vas és Zala megyében a szülőknek felróható magatartás a meghatározó.

Nyugat-Dunántúl régióban összesen 1275 kiskorú él gyermekvédelmi gondoskodásban. A nevelőszülői hálózat gyenge, különösen Győr-Moson-Sopron és Zala megyében. Utóbbiban a gyermekotthonban foglalkoztatottaknak csak 28,0%-a felsőfokú végzettségű. (Az országos arány 40,5%.)

Magas a gondozási helyről való szökések aránya és száma. Mivel a régióban késett a lakásotthonok kialakítása, még mindig a nagy gyermekszámú gyermekotthonok a jellemzőek, amelyek nagyon rossz körülmények között működnek.

Munkaerőpiacról kiszorult, egészségügyi állapotuk és életmódjuk miatt veszélyeztetett emberek

2003-ban a Kemenesaljai kistérségben az EU által támogatott program keretében felmérésre kerültek a helyi emberi erőforrások. A program 'probléma-mátrixából' jól látható, hogy a hátrányos helyzetű kistérségben a munkaerő-piaci, egészségügyi, közösségi és szociális problémák nagyon szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Azon hátrányos helyzetű kistérségek esetében, ahol nem indultak el innovatív területfejlesztési, szociális fejlesztési programok, és a kistérség nem jut kiegészítő támogatásokhoz – mint például a fent említett kemenesaljai kistérségben – ott jól láthatóan

- hiányzik az aktív foglalkoztatáspolitikai, a helyi munkaerőpiac nem bővül, a rugalmas foglalkoztatási formák hiányoznak, a munkanélküliek döntő többsége tartósan munkanélküli;

- a rossz infrastrukturális helyzet miatt nem csak a beruházások maradnak el, de hiányoznak a közösségi terek is;
- hiányoznak, vagy gyengék a civil szervezetek, hiányosak a szociális szolgáltatások;
- negatív, problémaorientált 'identitáskörök' alakulnak ki a település-identitás, a lakóköznyezet, a család jövedelmi helyzete, jövője, a következő generáció életésélyei, a helyi munkaerőpiac, a helyi politika megítélése tekintetében.

romák

A 2001-es népszámlálási adatok szerint 6785 fő, azaz a cigány népesség 3,6%-a él a régióban. Győr-Moson-Sopron megyében a megye népességének 0,31%-, Vas megyében 0,51%-a, Zala megyében 1,36%-a roma lakos. Becsült adatok (munkaügyi központok) szerint azonban a cigány lakosság aránya Győr-Moson-Sopron megyében 4-5%-ra, Vas megyében 3-4%-ra, Zala megyében 10-12%-ra tehető. A régió belül Zalaiban él a legtöbb roma lakos. A megyében vannak olyan városok és térségek, így Nagykanizsa és környéke, valamint a megyeszékhely Zalaegerszeg, ahol igen magas a roma népesség aránya. Zalaölvön, Lentiben és Zalaszentgróton kevesebb roma lakos él, de körülményeik rosszabbak. A kistérségek vonatkozásában egy-egy községben koncentrálódó roma közösségeket tekintve kiemelkedik Zalakomár, Zalakaros, Garabonc, Galambok, Rezi, Karmacs, Pacsa és környéke, Sormás, Túrje.

A munkaügyi regisztrációban szereplő munkanélküliek között a becslések szerint 10-15% a romák aránya. Az aprófalvas vidéken a romák munkanélkülisége eléri a 80, sőt a 100 %-ot is.

Hátrányos munkaerő-piaci körülményeik mellett sok esetben lakókörülményeik is átlagon aluliak.

Belső periferián élők, hátrányos helyzetű kistérségek

Szociális szempontból, egyes mutatók mentén hátrányos helyzetűnek minősíthető kistérségek 2002-ben a következők:

Kistérség	Legnagyobb természetes fogyás	60 éven felüliek magas	Alacsony iskolázottság: 8 osztályt vagy	Komfort nélküli lakások	Alacsony a jövedelem vagy nagyon szegény

	(ezrelékben)	aránya (%)	kevesebbet végzett (%)	magas aránya (%)	
Tét			53,8	17,4	X
Őriszentpéter	-11,4	28,2	58,8	19,4	X
Letenye	-10,1	25,1	62,4	19,1	X
Zalaszentgrót	-6,4	23,6	55,5		X
Lenti	-8,3	25,4	53,4	16,2	X
Vasvár	-8,4	23,9	57,5	25,0	X
Csepreg	-7,4	22,9	52,1		X
Keszthely-Hévíz			magas analfabétizmus 1,6%		X

Forrás: saját összeállítás KSH adatok felhasználásával

Amennyiben együtt vizsgáljuk az összetett gazdasági, társadalmi, demográfiai, szociális mutatókat, akkor jól látható módon körvonalazódik a K-Ny, É-D, város-falu lejtő a nyugat-dunántúli régióban is. A szociális problémák, ellátatlanságok megjelenése és a régió településszerkezete szoros összefüggést mutat.

FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK

Nyugat-dunántúlon a 2001-es népszámlálási adatok alapján 43 641 fogyatékos ember él. Ez a szám országos viszonylatban a legalacsonyabb, a régión belül pedig Vas megye (11951 fő) van a legkedvezőbb helyzetben. A fogyatékoság típusa szerint a mozgássérültek létszáma a legmagasabb (33%), míg vak (2 %), siket, siket-néma, néma és beszédhibás fogyatékosággal relatíve kevesen élnek. A fogyatékosággal élők száma a 40 év felettiek körében mutat ugrásszerű növekedést, aminek egyik oka az élet folyamán szerzett fogyatékoság lehet.

Veszélyeztetett lakhatás

A veszélyeztetett lakhatás komplex hátrány, a lakásfenntartási támogatások tekintetében nagyon jelentős különbségek vannak a települési önkormányzatok között. A nagyvárosok tekintetében Győr és környékén az utóbbi 3 évben nőtt a támogatásra felhasznált összeg mintegy 20%-kal, Sopron és környékén 60%-kal, Mosonmagyaróvár és környékén 45%-kal. Ehhez képest Szombathelyen csökkent a támogatásokra fordított összeg több mint 10%-kal, Celldömölkön több mint 30%-kal, nőtt viszont Sárváron és Szentgotthárdon. A támogatási

elvek között is jelentős eltérések vannak, Zalaegerszeg például kevés rászorulót támogat magas összeggel, Szombathely több rászorulónak ítél kevesebb összeget.

Településszerkezet – közigazgatás –szociális igazgatás, ellátás

Településszerkezet, településnagyság és közigazgatás kapcsolata

A közigazgatási struktúra magában hordozza a szociális közigazgatás működésének problémáit és elégtelenségeit. A kisebb körjegyzőségek és hivatalok nem alkalmaznak önálló szociálpolitikai előadót, ezekkel az ügyekkel a hivatalok munkatársai csupán munkaidejük egy részében foglalkoznak. Ez az állapot pedig törvényszerűen eredményezi a hiányos szakmai felkészültséget is.

Nyugat-Dunántúl régióban – főként a településszerkezetéből adódóan – olyan közigazgatási szerkezet és közintézmény-rendszer jött létre, amely magában hordozza az ellátási hiányok veszélyét.

Önkormányzati szociálpolitika

A megállapított rendszeres támogatások száma a régióban egyenletes ütemben csökkent. A csökkenés átlagos mértéke 19,05%-os, mindhárom megyében szinte azonos mértékű. (Győr-Moson-Sopron megye 18,62%, Vas megye 18,72%, Zala megye 19,82%.) Az okokat nem helyi szinten kell keresni. Folyamatosan csökken az időskorúak járadékában részesülők száma, egyre ritkábban kerül új jogosult a rendszerbe.

Az 1999-es évhez képest 2004-ben 16,42%-kal kevesebben kapnak a régióban a rendszeres gyermekvédelmi támogatást. A visszaesés Győr-Moson-Sopron megyében a legnagyobb (18,73%). Az egyik lehetséges ok a népességcsökkenés, ami elsősorban a 0-18 éves korosztályt érinti.

A lakásfenntartási támogatás a régió területén átlagban 11%-os csökkenést mutat; elenyésző Győr-Moson-Sopron és Vas megyében, azonban Zala megye lakosai közül 1999-ben 2085-en, 2002-ben pedig csak 1185-en kaptak segítséget lakhatásuk megőrzésében. Lakónépességre vetítve is kiemelkedően rossz arányt találunk Zala megyében. A lakásfenntartási támogatásban részesülők aránya 0,39%, míg Győr-Moson-Sopron megyében 1,81%, Vas megyében pedig 1,6%.

Az eseti támogatások száma a régióban a vizsgált négyéves időtartam alatt csekély mértékben, átlagosan 5,9%-kal csökkent; leginkább Győr-Moson-Sopron megyében (9%), legkevésbé pedig Zala megyében (4,3%). Figyelemre méltó, hogy Vas megyében, ellentétben a két másik megyével és az egyéb támogatási formáknál megfigyelhető tendenciával, folyamatos emelkedést mutat a rendkívüli gyermekvédelmi támogatásban részesülők száma (1999-ben 10 242 fő, 2002-ben 11 571 fő).

A szociális igazgatási feladatokat régióinkban 604 fő végzi, közülük 574 fő ügyintézői munkakörben foglalkoztatott, 37,3%-uk felsőfokú végzettségű. Feltűnő az egy ügyintézőre jutó lakosok alacsony száma (országos átlag 2138, Nyugat-Dunántúl 1745), valamint az, hogy régióinkban a legalacsonyabb az egy ügyintézőre jutó ügyiratforgalom (országos átlag 825, Nyugat-Dunántúl 534). Az országos átlaghoz közelít az egy ügyintézőre jutó lakosok száma azokban a kistérségekben, ahol nagyvárosok találhatók (Győri kistérség 2002 fő,

Szombathelyi kistérség 2647 fő, Zalaegerszegi kistérség 2083 fő, Kőszegi kistérség 2259 fő). Legalacsonyabb a mutató a kis létszámú kistérségekben (Őriszentpéteri kistérség 735 fő, Letenyei 991 fő, Zalaszentgróti 937 fő, Celldömölki 984 fő).

Szolgáltatástervezési koncepciók

A régió megyéi, illetve megyei jogú városainak önkormányzatai határidőre eleget tettek kötelezettségüknek, elkészítették szolgáltatástervezési koncepciójukat.

A megyei önkormányzatok koncepciójuk elkészítésénél különböző módszereket alkalmaztak. Zala megyében pályázatot írtak ki, és a pályázat nyertese végezte a megye fenntartásában működő, személyes gondoskodást nyújtó szakosított ellátást végző bentlakásos intézmények helyzetének vizsgálatát. Munkájukhoz a Központi Statisztikai Hivatal adatait is felhasználták. A másik két megyében a hivatali apparátus dolgozói a Központi Statisztikai Hivatal közzétett adataira, valamint a települési önkormányzatok jegyzői, illetve a bentlakásos intézmények vezetői által kiküldött kérdőívekre, illetve a helyben rendelkezésre álló adatokra építve készítették el koncepciójukat.

A leglényegesebb, szembeötlő eltérés, hogy míg Győr-Moson-Sopron megye, illetve Vas megye elemzésében fontos szempontként szerepel a megye településeinek önkormányzatai által ellátott, (illetve el nem látott) szociális szolgáltatások bemutatása, fejlesztési elképzeléseik, illetve ezek időbeli ütemezése, addig a Zala megyei anyag általánosságban foglalkozik az alapellátások megszervezésének jelentőségével, nem ad átfogó képet a megye szociális szolgáltatási helyzetéről.

Mindhárom koncepció tartalmaz helyzetelemzést a megye gazdaságáról, településszerkezetéről, demográfiai mutatóiról, a lakosság egészségi és szociális helyzetéről, a szakosított ellátások iránti igények alakulásáról, a várakozók számáról. Ezek az elemzések részletesek – különösen a Zala és Vas megyei koncepcióban –, alkalmasak a megyében élő lakosság helyzetének megismerésére. A Vas, illetve Győr-Moson-Sopron megyei helyzetelemzésében szerepet kapott a kistérségi szintű elemzés is.

Az ellátási kötelezettség teljesítésének bemutatásában Győr-Moson-Sopron, illetve Vas megye pontos információt ad a megye településeinek ellátottsági mutatóiról, felvázolva, melyik önkormányzat tesz eleget törvényi kötelezettségének a szociális szolgáltatások területén, és melyik nem. Mindhárom koncepció átfogó képet ad az általa fenntartott intézmények struktúrájáról, legfontosabb jellemzőikről, rávilágítva a meglevő hiányosságokra. Ebben tárgyyszerűségével, konkrét javaslataival kiemelkedő a Zala megyei program. Mindhárom koncepció felsorolás szinten bemutatja a megyében szociális szolgáltatást végző nem állami fenntartókat is.

Zala megye koncepciójában nem foglalkozik a módszertani feladatok ellátására vonatkozó elképzelésekkel.

Térségi-területi problémamegoldási módok

A települési önkormányzatok támogatási, illetve szolgáltatási rendszereinek különbsége a kötelező feladatok jogosultsági feltételeinek a törvényi szinthez képest pozitív irányban történő szabályozásának mértékéből, a törvényben nem szabályozott, önkormányzati finanszírozású támogatások mértékéből, illetve a kötelezően előírt szolgáltatások meglétéből, hiányából, esetleg önként vállalt szolgáltatások működtetéséből adódik.

A pénzbeni és természetbeni ellátások, valamint a szociális szolgáltatások esetében is az önkéntes feladatvállalás leginkább a városokra jellemző. Ugyanakkor szintén a nagyobb városokban figyelhető meg az egyes szociális szolgáltatások hiányának és az önként vállalt feladatoknak együttes jelenléte, ami valószínűleg a jelentkező igényekre való reagálás eredménye.

Pénzbeni és természetbeni ellátások jellemzői

A jogosultságot meghatározó jövedelemhatárt a törvényi szint felett állapítja meg a rendeleteiben a megyei jogú városok, valamint a városok önkormányzatai (200%-300%). A 2003. II. 15-től hatályos szociális törvény-módosítás óta sokat javult a kisebb településeken is a különböző támogatásokhoz való hozzájutás biztonsága, hisz évekkel ezelőtt gyakori volt a

nagyon alacsony, a nyugdíjminimumot sem elérő jogosultsági jövedelemhatár megállapítása. Jelenleg a jövedelemhatárok a törvényi szintre álltak be.

Azoknál a támogatási formáknál, amelyeknél a törvény megengedi, hogy az önkormányzat az alanyi, illetve a normatív ellátáson felül további méltányosságot gyakoroljon, a városok minden esetben életre hívják ezeket a támogatásokat, a törvény által meghatározott jogosultsági feltételeket meghaladó mértékű szabályozással, de a kisebb települések nagy részénél is megtalálhatók, azonban ezeknek a jogosultsági jövedelemhatára a törvényi szintre állt be. (Helyi lakásfenntartási támogatás, méltányossági ápolási díj, kedvezményes gyermekétkeztetés, közgyógyellátás.)

A megyei jogú városok rendeleteiben megjelennek a törvényben nem szabályozott önkormányzati támogatások. Ezek azok, amelyeknél leginkább utol lehet érni a településen megjelenő speciális szükségleteket, hisz ezek létrehozását a felmerülő igényeken kívül semmi sem indokolja. Az ilyen jellegű támogatásokra a kisebb településeken csak elvétve van példa.

Ágazaton belüli, ágazatközi és szektorközi együttműködések

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Győri Területi Központja nagy hagyományokkal bír a fogyatékkal élők segítésében. E területen végzett munkájuk példaértékű. Folyamatosan keresik az új lehetőségeket, innovatív kezdeményezéseik országos szinten is érdeklődésre tarthatnak számot. Kezdetektől fogva részt vettek a fogyatékosok támogató szolgálatainak modellkísérletében. Az eltelt idő alatt a megyében már három helyen működtetnek szolgálatot, és jelenleg folyik a Pannonhalma kistérségben, bakonyszentlászlói telephellyel működtetendő támogató szolgálatuk működési engedélyeztetési eljárása.

A szolgálat működési területe 18 települést foglal magába. A kistérségi szolgálat jelentősége, hogy a speciális szolgáltatási formát nem a fogyatékkal élők által nehezen megközelíthető városközpontban építik ki, hanem kiviszik a kistérségbe, a fogyatékosok lakókörzetébe.

A Szeretetszolgálat által fenntartott ellátásokat jellemzi, hogy folyamatosan keresik és kihasználják az egyéb ellátási formákkal és más szervezetek által fenntartott szolgáltatásokkal a kapcsolatot. Az e szempont adta lehetőséget is figyelembe vették a kistérségi szolgálat kimunkálása során. Bakonyszentlászlón idősek otthonát működtetnek, mely megfelelő bázist biztosít a támogató szolgálatnak. Ezáltal érdekes és szakmailag hasznos kapcsolatok,

munkaformák kialakulásának a lehetősége teremthetik meg. Ugyancsak a terület ellátási színvonalát javíthatja az, hogy Pannonhalma kistérségben már van egy szállító szolgálat, amit a pannonhalmi Karitas működtet. A két szolgálat nem rivalizáló, hanem partnerségen alapuló együttműködése mindkettőjük munkájának hatékonyságát növelheti.

A kistérség önkormányzataival – a helyi sajátosságokat figyelembe véve – együttműködési megállapodást kötöttek. Fontosnak tartják a hatékony munkakapcsolatot, hisz kölcsönösen „jelzőrendszerként” és közvetítőként szolgálhatnak az ellátások biztosításánál.

A Szeretetszolgálat által működtetett támogató szolgálatok erőssége, hogy egy jól kiépült, szakmailag jól felkészült háttér áll a feladatot ellátók mögött. Ugyanez érvényesül az eszközraktárral kapcsolatban, ahol egy helyre központosítottan a segédeszközök széles skálája található, és szükség esetén a fenntartott több támogató szolgálat által kölcsönözhető.

A régió szociális ellátórendszere

A szociális alap- és szakellátás

Az országos adatokat nézve a tartós bentlakást nyújtó intézmények kétharmadában az idősek ápolása, gondozása folyik. Az önkormányzati otthonok ellátottsági mutatói elmaradnak a nem önkormányzatiaktól. Ez a közép-magyarországi és a nyugat-dunántúli régióban a legmarkánsabb, ahol 2-3-szor nagyobb terület jut egy ellátottra a nem önkormányzati fenntartású otthonokban, illetve fele-harmadannyian laknak egy szobában, mint az önkormányzatok által működtetett időskorúak otthonaiban.

Közép-Dunántúl után a Nyugat-Dunántúl (53,1) rendelkezik tízezer lakosra vetítve a legkevesebb szociális otthoni férőhellyel az országban. Mintha ez a rész kicsit hiányos volna...

Humánerőforrás, szakember-ellátottság

A régióban a szociális szférában dolgozók valamivel több mint 20%-a alapfokú végzettségű. Zala megye van a legrosszabb helyzetben, ahol ez az arány 27%. Egyúttal itt a legalacsonyabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya is (18,9%), annak ellenére, hogy Zala megyében a „legfiatalabb” a szociális szakmai munkakörben dolgozó állomány, 26,7 %-uk 35 év alatti.

Partnerség, szakmai érdekképviselés, szakmai szerveződések

Szombathely Megyei Jogú Város Szociálpolitikai Kerekasztalának alakuló ülése 2004. február 5-én volt. A résztvevők célként tűzték ki olyan szakmai csoportok létrehozását, amelyek segíthetik a szociális terület döntéshozási tevékenységét, közös képviselőt biztosítanak, valamint együttes fellépésre adnak lehetőséget.

Győrben 2003. november 21-én hívták össze az első Szociálpolitikai Kerekasztalt, melynek működését a 22/2003 június 10-i önkormányzati rendeletben szabályozták. A napirend a Szolgáltatástervezési Konceptió megvitatását tartalmazta.

Kapuváron és Csornán még nem működik a kerekasztal, Mosonmagyaróváron 2004 év elején hívták össze először, Sopronban a 2004 júniusi közgyűlésen döntöttek a működéséről.

Kistélepülések / tanyák, speciális adottságú települések szociális ellátása

A régió településszerkezeti sajátosságaiból eredően a kis települések lakói a szociális közigazgatás és a szociális ellátások által nyújtható lehetőségektől is elzáródnak. A szociális alapellátást nem biztosító települések legnagyobb számban a Soproni (19 település), a Szombathelyi (13), a Kőszegi (10), a Tét-Pannonhalmai (6) kistérségben találhatók. Az alapellátás hiánya a régióban összesen 85 települést, 47 303 főt érint.

Falugondnoki rendszer

A 600 főnél kisebb települések számára létrehozott szolgáltatási forma 1993 óta létezik Vas megyében, 1994-től Zalában, és 1998. évtől Győr-Moson-Sopron megyében is megtalálható. Ez a szolgáltatás emberközelségénél, eszközzel való ellátottságánál és mobilitásánál fogva

kitörést jelenthet az aprófalvak zárványaiba rekedt, szociálisan hátrányos helyzetű csoportok számára. 2004-ben Zala megyében 86, Vasban 56, Győr-Moson-Sopron megyében 19 volt az ellátott települések száma.

Az egyszemélyes szociális „intézmények” kényszerű válaszok a régió településszerkezetéből fakadó problémákra. E megoldások jellemzően nélkülözik a szakmai háttérrel, nincs mögöttük az a speciális feladatokra orientáló képzés és hálózat, sőt az alapvető eszközök, járművek sem, ami a falugondnokok esetében biztosított. Mind a felnőtt-, mind a gyermekvédelem „ismeri” ezt a megoldást. Szakszerű munkát ritkán tud végezni egy ilyen „intézmény”, a folyamatos ellátás nem biztosítható, a szociális normatíva felhasználása ugyanakkor megtörténik, hasznosulása talán a legalacsonyabb az összes létező forma közül.

Kistérségi ellátási formák

Főként a viszonylag újfajta intézmények, elsősorban a gyermekjóléti és családsegítő szolgálatok jellemző, és a szolgáltatás fenntarthatósága szempontjából legkedvezőbbnek látszó megoldása a több települést ellátó intézmények létrehozása. Zala megyében létezik olyan intézmény, ahol a társulás 52 települést foglal magában. Ez már túl van a működőképesség és átláthatóság határán. Zalában általános ez a megoldás: egy családsegítő egységre átlagosan 10 település jut, miközben Zala megye 20 családsegítő egységében mindössze 83 fő dolgozik.

Önkéntesség

Az önkéntesség főként a karitatív jelleggel létrehozott, a vallási alapokon nyugvó, az érdekvédelmet előtérbe helyező vagy önsegítő szerveződések jellemzője. A nyugat-dunántúli régióban is számos példa bizonyítja ezt. A teljesség igénye nélkül megemlítenék néhányat.

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Szombathelyi Csoportja 1991-ben alakult, jelenleg 34 bejegyzett taggal, 1 főállású alkalmazottal és 30-40 önkéntessel végzi a szükségletekhez igazodó munkát. Szociális területen kifejtett tevékenységeik: családsegítés, házi segítségnyújtás étkeztetésben, gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység, utcai szociális munka.

A Mozgássérültek Zala Megyei Egyesülete 1700 tagot számlál, és a megyében 5 csoportban működik: Zalaegerszegen, Keszthelyen, Lentiben, Zalalövön és Zalaszentgróton. A helyi csoportvezetők önkéntesek, munkájukban a mentori tevékenység, segélyelosztás, információs szolgálat működtetése, tagtoborzás, érdekképviselés és az esélyegyenlőség megteremtését célzó feladatok ellátása szerepel. Az eseti önkéntesek száma 15-20 fő, akik elsősorban a tagtoborzásban, a segélyelosztásban és az állandó programok szervezésében-lebonyolításában vesznek részt.

A győri Gézengúz Alapítvány születés során károsodott (megközelítőleg száz, 0-7 éves kor közötti) gyermekek segítésére lát el ambuláns keretek között egészségmegőrző, rehabilitációs, korai fejlesztő, gyógyító tevékenységet. Szociális területen végzett munkájuk között családsegítés is szerepel. Itt, és az integráció alapelveire épülő programok, rendezvények során 20-25 állandó önkéntes segíti a munkát (például kézműves oktató vagy vízi foglalkozást segítő).

A szociális ellátórendszer helyzete ellátási területenként

Gyermekjólét, gyermekvédelem

A pénzbeli ellátások közül a rendszeres és rendkívüli gyermekvédelmi támogatásról korábban, az Önkormányzati szociálpolitika címszó alatt már szóltunk.

Gyermekjóléti alapellátások

A kistélepüléseken túlsúlyban vannak az egyszemélyes szolgálatok, ahol védőnő vagy pedagógus látja el a gyermekjóléti feladatot rész munkaidőben. A városokban intézményi keretek között működnek a szolgálatok. Az intézményi formában működő szolgálatoknál a személyi feltételek jók, a tárgyi eszközök és az elhelyezési körülmények többnyire megfelelőek. A kistélepüléseken nem mindenhol biztosítottak a segítő munka tárgyi feltételei, a körülmények nem alkalmasak a kliensek fogadására. 2003-as adatok szerint Vas megyében

7 településen nem működik a szolgálat. A másik két megye lefedett, Zalában nagy társulások működnek, a szolgáltatást a megye kb.1/3-ában ellátási szerződéssel biztosítja a Magyar Vöröskereszt Zala Megyei Szervezete. Győr-Moson-Sopron megyében 2003-ban 182 település közül 134 társult a feladat ellátására, biztosítva ezzel a hatékonyabb, jogszabálynak megfelelő feladatellátást.

Vas megyében 2003-as adatok szerint szakirányú képesítéssel a szolgálatokban dolgozók 25%-a rendelkezik, Győr-Moson-Sopron 61,3%, Zala megyében 48%.

A gyermekek napközbeni ellátásának intézményesülése a régióban nagyon egyenetlen, és különösen Vas és Zala megyében hiányos. Győr-Moson-Sopron megyében 26, Vas megyében 15, Zala megyében 9 bölcsőde működik. 1998 és 2002 között a régióban 4 bölcsődét zártak be. Egyáltalán nem működik bölcsőde a Pannonhalmi, Téti, Óriszentpéteri, Letenyei és Zalaszentgróti kistérségekben, ahol a kisgyermekes nők munkavállalási esélyeit sok más tényező mellett ez a hátrány is csökkenti.

A családi napközi a régióban teljesen hiányzik, házi gyermekfelügyelet is csak Győr-Moson-Sopron megyében működik a Sopron-Fertődi kistérségben. A helyettes szülőknél engedélyezett férőhelyek száma összesen 24 a régióban, mely nagymértékben kihasználatlan. Gyermekek átmeneti otthonának létrehozására volna szükség Sopronban, Szombathelyen és Nagykanizsán.

Gyermekevédelmi szakellátások

A gyermekotthoni férőhelyek megoszlása jelentős megyei különbségeket mutat a régióban. Vas megyében a gyermekotthoni férőhelyek 72%-a általános gyermekotthoni férőhelyeket jelent, többségében nagy létszámú intézményekkel. Győr-Moson-Sopron megyében ugyanez az arány 50%, Zala megyében pedig 30%. Jelentős különbségeket találunk a lakásotthonok terén is: míg Zalában a férőhelyek majdnem 40%-a lakásotthoni, addig Vas megyében ugyanez az arány kevesebb mint 10%. Ugyanakkor Zala megyében magas az általában rossz feltételek mellett működő, enyhe és közép súlyos fogyatékkal élő gyermekeket ellátó általános iskola, diákotthon és gyermekotthoni férőhelyek aránya (16%). A férőhelyek kihasználtsága Vas megyében a lakásotthonokban, valamint a diák és gyermekotthonban, Zala megyében a speciális gyermekotthonban haladja meg a 100%-ot.

A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozó intézményvezetők és szakemberek szerint a legnagyobb problémák a következők: megfelelően képzett szakemberek hiánya, a speciális szükségletű gyermekek ellátása megoldatlan, hiányzik a szakemberek továbbképzése, szupervíziója, szükséges lenne a nevelőszülői hálózat bővítése, sok helyen még mindig nagy létszámú gyermekcsoportok vannak.

Gyermekvédelmi gondoskodás

A régióban a nevelőszülők 11,8%-a hivatásos nevelőszülő, 88,2%-uk hagyományos nevelőszülő. Legtöbbször egy vagy két gyermek gondozását vállalják.

Győr-Moson-Sopron megyében a szakellátás intézményeinek 88%-ában a működési feltételek megfelelnek a jogszabályi előírásoknak. Vas és Zala megyében a gyermekotthonok törvény szerinti átalakítása részben megtörtént, az átalakítás folyamatos.

2002-ben a régióban 2321 gyermek volt örökbe adható, közülük 406 gyermeket adtak örökbe. A tartósan nevelt gyermekek száma 182 fő volt, 11,5%-ukat örökbe fogadták.

Családvédelem, családsegítés

Zala megyében a családsegítés az esetek több mint felében önálló intézményként működik, ugyanez az arány Vas megyében mindössze 4%, Győr-Moson-Sopron megyében 23%. Vas megyében összevont intézménytípus, Győr-Moson-Sopron megyében egyszemélyes ellátási forma a jellemző.

A családsegítési szolgáltatás igénybevétele tekintetében jelentős regionális különbségek mutatkoznak. Bár az Őriszentpéteri kistérség az egyetlen, ahol hiányzik ez az ellátási forma, több olyan kistérség is van, ahol a szolgáltatást a helyi lakosság nagyon kis hányada veszi igénybe. 1% alatti az igénybevétel a Zalaszentgróti kistérségben, ahol önálló családsegítő szolgálat működik 4 családsegítő szakember foglalkoztatásával, a Letenyei kistérségben, ahol összevont intézményként működik a szolgáltatás 3 családsegítő szakemberrel, valamint a Körmendi kistérségben.

Magas igénybevételi adatokat találunk – közel 7%-os lefedettséggel – Sopron-Fertődön, ahol egyszemélyes szolgáltatási forma működik, valamint Vasváron, ahol összevont intézményként biztosítják a családsegítő szolgáltatást.

Mindhárom megyében két családok átmeneti otthona működik, Vas megyében folyamatban van a harmadik otthon megnyitása.

Idősellátás

Az idősök ellátását szolgáló alapellátás és szakosított ellátás terén jelentős kapacitáscsökkentés történt. A szociális alapellátás keretében nyújtott házi segítségnyújtást tekintve minden második kistérségben csökkent a házi segítségnyújtásban részesülők száma. Különösen rossz helyzetben van a Nagykanizsai, a Letenyei, valamint a Lenti kistérség; a Sopron-Fertődi kistérségben a kapacitások közel 40%-kal csökkentek.

A 60 év feletti népesség étkeztetése tekintetében a régió ellátási lefedettsége közel 10%-kal meghaladja az országos átlagot. Ugyanakkor Győr-Moson-Sopron megye az étkezés biztosításában messze elmarad a régiós átlagtól, de még az országos átlagot sem éri el. Kifejezetten rossz helyzetben van a Sopron-Fertődi, a Mosonmagyaróvári, valamint a Kapuvári kistérség, annak ellenére, hogy ezek hátrányos helyzetű kistérségek, ahol az ellátási igény egyébként is magasabb.

A nappali ellátást nyújtó idősök klubját tekintve a régió ellátottsága elmarad az országos átlagtól, különösen Győr-Moson-Sopron megyében, ahol a tízezer 60 év feletti lakosra jutó ellátott 129, míg az országos átlag 195. A Sopron-Fertődi kistérségben ez az arány mindössze 92. Kistérségi szinten rossz az ellátottság a Lenti és a Vasvári kistérségekben, teljesen hiányzik az ellátási forma az Őriszentpéteri kistérségben.

Fogyatékosok támogatása

A régióban 2004-es adatok szerint speciális alapellátási formaként 14 Támogató Szolgálat működik, ebből Zala megyében csupán kettő.

A fogyatékosok nappali ellátására (szintén 2004-es adatok szerint) 8 intézmény működik, amiből egy jut Zala megyére.

A fogyatékosokkal élőket ellátó intézményrendszer kiépítettsége tekintetében országos viszonylatban Nyugat-Dunántúl van a legrosszabb helyzetben. A régiók között itt működik a legkevesebb számú nappali és bentlakásos intézmény.

A szakellátást tekintve fogyatékos gyermekek tartós bentlakásos intézménye 3 van a régióban, felnőtt tartós bentlakásos intézmény 11, rehabilitációs intézmény 3, lakóotthon 2; Vas megyében nem működik ilyen intézmény.

A működő férőhelyek száma a nappali intézményekben 165 fő. A bentlakásos elhelyezést nyújtó gyermek (312fő) és felnőtt korú (930) fogyatékosok gondozóházainak férőhelyszáma alapján is csak az ötödik helyen áll a régió országos viszonylatban.

Szenvedélybetegek segítése

A szenvedélybetegeket célzó ellátórendszerhez való hozzáférés komoly gondokat jelent a régióban. Zala megyében például nincsen addiktológiai nappali ellátást biztosító intézmény, miközben Győr-Moson-Sopron megyében és Vas megyében is mindössze két ilyen ellátó intézmény működik. A pszichiátriai betegek ellátását tekintve még rosszabb a helyzet: sem Zala, sem Győr-Moson-Sopron megyében nincs nappali ellátó forma – és Vas megyében is csak egyetlen ilyen intézmény működik. Szombathelyen az Egyházmegyei Karitás Hársfa Házában működik a nappali ellátó, 30 férőhellyel. Ebből jelenleg 10 hely pszichiátriai, 20 hely szenvedélybetegeknek van fenntartva.

Munkaerőpiacról kiszoruló

Szociális földprogram

A szociális válságkezelő programok Zala megyében működnek, 1996 óta. Vas és Győr-Moson-Sopron megyék nem részesei a meghívásos pályázati rendszernek. 2004-ben Zala megye 8 millió Ft támogatást kapott. A programok összesen 40 település hátrányos helyzetű lakosságának nyújtanak segítséget .

Szociális közmunkaprogram

A program végrehajtása során a régió három megyéjében 169 munkanélküli 18 havi foglalkoztatására nyílt lehetőség szociális gyermekvédelmi alap- és szakellátás, szociális személyes szolgáltatás, közösségi információ nyújtása, családok számára programok szervezése, szolgáltatások biztosítása területeken. A munkanélküliek foglalkoztatását célzó programban 48 munkáltató vesz részt, a régió 85 településén.

Hajléktalanellátás

A régióban a hajléktalanokat ellátó szervezetek nyilvántartása és tapasztalatai alapján 1110 hajléktalan ember van, de valószínű, hogy ez a szám nem a teljes hajléktalan populációt jelzi. **A régióban hét településen működik hajléktalanellátó intézmény.** 731 ágy áll rendelkezésre, a nappali melegedők pedig 170 férőhelyen képesek fogadni a hajléktalanokat. A szociális törvény előírásainak megfelelően a régióban 13 település volna ellátásra kötelezett, közülük 6 településen (Celldömölk, Kőrmend, Sárvár, Keszthely, Csorna, Kapuvár) semmilyen hajléktalan embereket ellátó intézmény nem működik.

Innováció a szociális szférában

Módszertani intézmények

Mind a felnőtt-, mind a gyermekvédelem esetében a vonatkozó jogszabályok előírják az egyes intézménytípusokhoz kapcsolódó módszertani intézmények kijelölésének és működtetésének kötelezettségét. A régióban összesen 13 ilyen intézmény működik.

Szociális felsőoktatás, szakemberképzés, K+F

Annak ellenére, hogy jelenleg még nincs a régióban valódi “universitas”, a szociális felsőoktatásban való részvétel lehetőségei kifejezetten jónak mondhatók. Négy felsőoktatási intézményben folyik felsőfokú szociális képzés nappali, levelező és esti tagozaton. A 2004/2005-ös tanévben 1320 fő a felvételi irányszám.

Ez a jó képzési kínálat sajnálatos módon anomáliákkal is társul. Diszkrepancia van a régió felsőfokú szociális szakképzési kapacitása és a régió szociális intézményeinek szakember-ellátottságában is. A szakmában elismertebbek és keresettebbek a szociális munkások, mint a szociálpedagógusok, tehát szerencsésebb lenne, ha a képzési keretszámok is ehhez igazodnának.

A kutatásfejlesztési ráfordítás tekintetében a régió az országban utolsó helyen áll.

Civil szervezetek és piaci cégek a régió szociális ellátórendszerében

A civil szervezetek száma jelentősen megnőtt, anyagi erőforrásaik megtöbbszörözödtek, új szervezeti formák jöttek létre. A civil referensek által összeállított adatbázis alapján **a legtöbb szociális célú civil szervezet Győr-Moson-Sopron megyében található - 232 -, míg Vas megyében 53, Zala megyében pedig 37 ilyen szervezet működik.** Ezek közül a legjellemzőbb mindhárom megyében az alapítványi és egyesületi forma. **Ellátási szerződést** Győr-Moson-Sopron megyében 2, Vas megyében 5, Zala megyében 1 szervezettel kötöttek az önkormányzatok. Megyénként kialakult egy viszonylag alacsony számú – 10-15 szervezetet magában foglaló – szervezeti kör, akik könnyen mozgósíthatók, részt vesznek a különböző fórumokon, rendezvényeken, aktív-sikeres pályázók, és párhuzamosan több projektet is működtetnek.

1. Problémaorientált, innovatív megoldások

A családok segítése: vasvári Hegyháti Jóléti Szolgálat Alapítvány kistérségi szociális szolgáltató központjának működése. **Roma programok:** a SAVARIA REHAB-TEAM **Kiemelkedően Közhasznú Társaság** innovatív programjai között szerepel a Roma képzési és foglalkoztatási projekt. Roma közösségi és információs központ létrehozása a zalaegerszegi Társadalmi Egyesülések Szövetsége RSZFK által, valamint a **zalai Cigány Kisebbségi Önkormányzat, a „Nostru” Egyesület** szerteágazó tevékenysége. **Szociális Forrásközpontok:** mindhárom megyében létező intézménytípus az adott megyék szociális ellátórendszerének, az ott megjelenő szociális innovációnak ismerői és generálói egyaránt. **Nők segítése:** a szombathelyi Regionális **Szociális Forrásközpont Kht.** problémaorientált megoldása a működési területét érintő kistérségek munkaerő-piaci feszültségének enyhítésére.

A **Zalai Falvakért Egyesület** „Újra munkában „ programja. **Fogyatékossgal élő emberek segítése: a Regionális Szociális Forrásközpont Kht.** innovatív programja az értelmileg akadályozott emberek munkavállalását elősegítő 150 órás képzése. **Hátrányos helyzetű fiatalok képzése:**a zalaegerszegi Első Magyar-Dán Termelő Iskola Alapítvány 1993 óta alulképzett, iskolából kimaradó fiatalok számára biztosít képzést. **Hajléktalan emberek rehabilitációja:** 2003.évben a régióban megkezdte működését a Diszpécser Szolgálat, amelynek tevékenysége hozzájárul a hajléktalan emberekről szerzett információk bővüléséhez, a hajléktalan embereket ellátó szervezetek módszertani támogatására Régiós Módszertani Intézményi kinevezést kapott a Savaria Rehab-TEAM Kht. **Komplex munkaerő-piaci programok:** „Lépésről lépésre” foglalkoztatási válsághelyzet kezelő program a zalaegerszegi Társadalmi Egyesülések Szövetsége RSZFK által működtetett program. A „Küzdelem a munka világából történő kirekesztődés ellen” program „MENTÁLIS KOMFORT - Újszerű szociális gondoskodás Zalában” projekt szintén TESZ RSZFK program.

7. SWOT

Erősségek (belső +)	Gyengeségek (belső -)
• Megyei jogú városokban a szoc tv szerint a leginkább kiépült az intézményrendszer • Fejlett szoc felsőoktatás • Kistéleplésen nem kiépült az intézményrendszer, ezért az ellátási hiányok jól láthatók • Alacsony munkanélküliségi ráta • Jobb a szakember-ellátottság a nagyobb településeken • Ágazaton belül erősödik és javul az együttműködési készség • Multik magas arányú ittléte (GDP magas aránya) • Önkormányzati, kistérségi együttműködések • Társulások szociális ellátások • Vannak jó példák önkormányzat és non-profit	• a települési lejtővel (lakónépességre vonatkoztatva) párhuzamosan csökken a szolgáltatás színvonala • az ellátási hiányok látszanak csak, a szükségletekről nincs pontos kép • magas a tartós munkanélküliek aránya • halmozottan hátrányos helyzetű csoportok alacsony részarányban vannak foglalkoztatva • atipikus foglalkoztatás alacsony aránya • a gazdasági fejlettséghez viszonyítva alacsony a kisvállalkozásokban foglalkoztatottak száma • fenntartói oldalról viszonylag kicsi az igény a non-profit részvételre • városhiányos a régió • kisvárosos, aprófalvas, zsáktelepüléses településszerkezet

között • Erősödik a non-profit jelenlét a szociális szektorban • For-profit szektor bekapcsolódása • Nyugati határmentiség • Innováció, kezdeményezések és gyakorlatok • Már létező regionális szociális program • Roma felzárkóztató programok indulása	• vonalas infrastruktúra hiánya (közlekedés) • fogyatékos, pszichiátriai és szenvedélybetegek ellátórendszere kiépítetlen • a pályakezdők (szociális) nem tudnak elhelyezkedni a szakmájukban • K+F fejletlen • Rossz állapotúak az intézmények
Lehetőségek (külső +) • kkv-ék foglalkoztatási potenciáljának növelése • együttműködési „kényszer” • interprofesszionális • az önkormányzati társulások a szociális fejlesztés számára teremtenek jó alapot • a határon átnyúló kapcsolatok • a non-profit szerződésekben rejlő lehetőségek	Veszélyek (külső -) • néhány nagy multi uralja a munkaerőpiacot, ezek kivonulása nagy veszélyeket rejthet • a jelenlegi szociális jogszabályok fennmaradása konzerválhat sok problémát • a for-profit szereplők nem feltétlenül a legrászorultabbak igényeihez igazodnak • szociális szakember-túlképzés van a szociális rendszerre • magas lakásár • a statisztikai kistérség és a funkcionális kistérség nem fedi le egymást • nehéz pályázatokat nyerni, mert a régiót jó/jobbnak ítélik meg